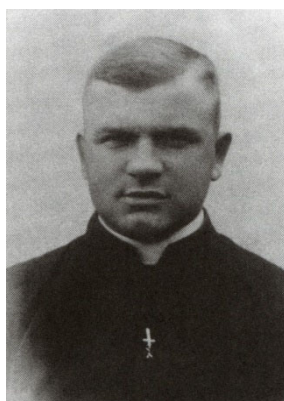

GRZEGORZ MISIURA

KSIĄDZ ALEKSANDER MURAT – STUDENT HISTORII I DUSZPASTERZ POLONIJNY

Wśród duszpasterzy zdarzają się postacie wyjątkowe. Jedną z nich na pewno był ks. Aleksander Murat, wieloletni duszpasterz wśród brytyjskiej Polonii. Jednak zanim osiadł na stałe w Leicester, przebył długą drogę. Po święceniach kapłańskich został skierowany na studia historyczne, które uwieńczył tytułem magistra latem 1939 r. Rok wcześniej podjął pracę jako wolontariusz na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Wybuch wojny przerwał jego zapowiadającą się karierę naukową. Był więziony w obozach koncentracyjnych. Po wyzwoleniu zajmował się duszpasterstwem polonijnym. Przebył długą drogę życiową, której warto się przyjrzeć bardziej szczegółowo. Jego życiorys podzielono na: pochodzenie, studia, okres II wojny światowej, duszpasterstwo we Francji oraz Wielkiej Brytanii.

ŚRODOWISKO RODZINNE

Ksiądz Aleksander Murat wywodził się z Końskowoli. Znajduje się tam parafia pw. Znalezienia Krzyża Świętego i św. Andrzeja Apostoła, z którą związane były losy całej jego rodziny. Był synem Tomasza (ur. 1868) i Agnieszki z Profetów (ur. 1868), którzy pobrali się 7/19 stycznia 1890 r.

Dr GRZEGORZ MISIURA – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Historii, Ośrodek Badań nad Dziejami KUL; e-mail: grzegorz.misiura@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1161-0184>.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

w kościele parafialnym¹. Ciekawe jest to, że oboje pochodzili z Końskowoli i byli równolatkami. Urodzili się bowiem w tym samym roku i miesiącu – on 7/23 września, a ona dzień później – 6/24 – a w dodatku ich metryki chrztu też znajdują się obok siebie w księgach parafialnych (odpowiednio nr 209 i 210), ponieważ zostali ochrzczeni tego samego dnia – 7/25 września². Mieli siedmioro dzieci, sześciu synów i jedną córkę: Jana (ur. 9/21 grudnia 1891), Franciszka (ur. 15/27 lipca 1894), Stanisławę (ur. 23 kwietnia/5 maja 1897), Wacława (ur. 4/16 września 1899), Teodora (ur. 10/23 października 1901), Antoniego (ur. 7/20 marca 1904) i Aleksandra (ur. 6/19 stycznia 1911)³. Ostatni syn – bohater niniejszego artykułu – został kapłanem diecezji lubelskiej. Był późnym dzieckiem w rodzinie; od poprzedniego brata był młodszy o 7 lat, zaś od najstarszego – o 20 (biologicznie o 19 lat i 1 miesiąc). Jego rodzice zaś mieli wówczas po 43 lata i byli 21 lat po ślubie (nawet dokładnie co do dnia, według kalendarza gregoriańskiego). Ojciec rodziny był rzemieślnikiem i tak zapisywano w kolejnych dokumentach, natomiast w metryce chrztu najmłodszego dziecka doprecyzowano, że jego ojciec był murarzem. Tak też wpisał ks. Murat w kwestionariuszu o przyjęcie na studia, w rubryce „zawód ojca”⁴.

¹ Archiwum Państwowe w Lublinie, sygn. 1846, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Końskowoli, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów z 1890, akt ślubu nr 1, s. 117. Nie udało się zdobyć informacji o latach ich śmierci.

² Tamże, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów z 1868, akty narodzin nr 209 i 210, s. 61.

³ Tamże, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów 1891, akt narodzin nr 319, s. 107; tamże, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów 1894, akt narodzin nr 184, s. 64; tamże, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów 1897, akt narodzin nr 131, s. 44; tamże, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów 1899, akt narodzin nr 229, s. 77; tamże, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów 1901, akt narodzin nr 294, s. 101; tamże, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów 1904, akt narodzin nr 93, s. 32; tamże, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów 1911, akt narodzin nr 35, s. 9. Nie udało się zdobyć informacji o latach śmierci rodzeństwa ks. Murata. K.A. KOŁODZIEJCZYK, Wypis z akt personalnych ks. A. Murata znajdujących się w zasobie Archiwum Archidiecezjalnego Lubelskiego pod sygnaturą Rep. 60 II b M 89, Lublin, 13 kwietnia 2022 r.; *ŚP. Ks. Aleksander Murat*, „Duszpasterz Polski Zagranicą” 35(1984), nr 3, s. 470; D. PIETRUSIŃSKI, *Ś. P. ks. Aleksander Murat (1911-1984)*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” [dalej: WDL] 58(1984), nr 5-6, s. 140; G. KAROLEWICZ, *Nauczyciele akademicki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, cz. 2: *Biogramy*, Lublin: RW KUL 1994, s. 147; G. KAROLEWICZ, *Murat Aleksander ks.*, [w:] *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. II, red. E. Gigilewicz [i in.], Lublin: Wydawnictwo KUL 2018, s. 79; W. WYSZOWADZKI, K. TYLISZCZAK, R. SZCZODROWSKI, *Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii 1894-2019*, cz. 3: *Sylwetki zmarłych kapłanów*, Pelplin: Bernardinum 2019, s. 438.

⁴ Archiwum Uniwersyteckie KUL [dalej: AUKUL], Wydział Nauk Humanistycznych, Akta osobowe studentów, sygn. H 3913, Murat Aleksander ks., Pismo do Komisji Immatrykulacyjnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, 7 października 1935 r., npg.; G. KAROLEWICZ, *Lublinianie w gronie nauczycieli akademickich KUL (1918-1939)*, [w:] *Ku prawdzie w miłości*.

EDUKACJA UNIWERSYTECKA

Aleksander Murat chodził do czteroklasowej szkoły powszechnej w latach 1918-1922, prawdopodobnie w Końskowoli. Do szkoły średniej uczęszczał natomiast od 1922 r. w niedalekich Puławach. W dniu 28 maja 1930 r. ukończył tamtejsze ośmioklasowe Państwowe Gimnazjum im. ks. Adama Jerzego Czartoryskiego. Uczył się w klasie o profilu matematyczno-przyrodniczym⁵. Po uzyskaniu matury wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie, gdzie studiował w latach 1930-1935. 15 października 1932 r. przyjął święcenia niższe (ostiariat, lektorat, egzorcystat i akolitat). W dniu 24 lutego 1934 r. przyjął święcenia subdiakonatu, a 17 marca – diakonatu. Obu udzielił mu bp Adolf Józef Jełowicki, biskup pomocniczy lubelski. Święcenia kapłańskie otrzymał 15 czerwca 1935 r., razem z 13 innymi diakonami, z rąk ordynariusza bp. Mariana Leona Fulmana. Od 21 czerwca tego roku był już absolwentem lubelskiego Seminarium Duchownego⁶.

Zaraz po wakacjach został studentem Wydziału Nauk Humanistycznych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim⁷. Studiował tam historię do 1939 r.⁸

Księga pamiątkowa poświęcona Księdzu Biskupowi Profesorowi Janowi Śrutwie, red. S. Koczwarą, Lublin: Wydawnictwo KUL 2002, s. 190.

⁵ AUKUL, sygn. H 3913, Pismo do Komisji Immatrykulacyjnej, npg.; K.A. KOŁODZIEJCZYK, Wypis z akt personalnych ks. A. Murata; D. PIETRUSIŃSKI, *Ś. P. ks. Aleksander Murat*, s. 140. On sam w kwestionariuszach pisał, że ukończył „Gimnazjum typu matematyczno-przyrodniczego w Puławach”. Podana w źródłach jest też tylko data ukończenia gimnazjum. Obliczenia dotyczące uczęszczania do szkoły powszechnej oraz początku edukacji w Puławach dokonano na podstawie późniejszej informacji z kwestionariusza obozowego w Sachsenhausen, gdzie zapisano, że ukończył „4 Kl. Volksschule, 8-kl. Gymn., 5 Jahre Philosophie u[nd] Theologie”. Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie [dalej: IPN Lu], BULu-5372-4(6)/20, Pismo wraz z załącznikami – wydruki z bazy Arolsen Archives, [Karta obozowa KL Sachsenhausen], s. 8.

⁶ K.A. KOŁODZIEJCZYK, Wypis z akt personalnych ks. A. Murata; *Uroczystości ku czci św. Tomasza*, WDL 14(1932), nr 3, s. 87-88; *Z Seminarjum Duchownego*, WDL 14(1932), nr 8, s. 270; *Z Seminarjum Duchownego*, WDL 16(1934), nr 2, s. 66; *Czynności Biskupie*, WDL 16(1934), nr 3, s. 115. Zapisano tam, że święcenia diakonatu miały miejsce 18 marca. *Święcenia kapłańskie*, WDL 17(1935), nr 6-7, s. 236-237; *ŚP. Ks. Aleksander Murat*, s. 470; D. PIETRUSIŃSKI, *Ś. P. ks. Aleksander Murat*, s. 140; G. KAROLEWICZ, *Nauczyciele akademicy*, cz. 2, s. 147; G. KAROLEWICZ, *Murat Aleksander ks.*, s. 80; W. WYSZOWADZKI, K. TYLISZCZAK, R. SZCZODROWSKI, *Polska Misja Katolicka*, cz. 3, s. 438.

⁷ K.A. KOŁODZIEJCZYK, Wypis z akt personalnych ks. A. Murata; ZED, *Jubileusz księdza praelata Aleksandra Murata*, „Gazeta Niedzielną” 30(1978), nr 52; *ŚP. Ks. Aleksander Murat*, s. 470; D. PIETRUSIŃSKI, *Ś. P. ks. Aleksander Murat*, s. 140; G. KAROLEWICZ, *Nauczyciele akademicy*, cz. 2, s. 147-148; G. KAROLEWICZ, *Murat Aleksander ks.*, s. 79-80; W. WYSZOWADZKI, K. TYLISZCZAK, R. SZCZODROWSKI, *Polska Misja Katolicka*, cz. 3, s. 438.

Rok akademicki rozpoczął się wówczas 1 października 1935 r. (wtorek). Według dokumentacji diecezjalnej, studia rozpoczął 4 października (piątek), jednak pismo do Komisji Immatrykulacyjnej wniósł 7 października (poniedziałek). Zapewne więc w pierwszym tygodniu nauki gro-

Przez cztery lata studiów uzyskiwał zaliczenia z poszczególnych przedmiotów, które były obowiązujące w danym roku akademickim. Jako student I roku, w roku akademickim 1935/1936, uczęszczał na 12 wykładów, przewidzianych wówczas w programie studiów historycznych. Ponadto, na jego karcie zaliczeniowej widnieją zaliczenia jeszcze z siedmiu przedmiotów, z wyższych lat, na które już później nie uczęszczał. Były to zajęcia z psychologii (2), filozofii (2) i pedagogiki (3). Z przedmiotów historycznych uczestniczył w zajęciach z prof. Leonem Białkowskim (4, w tym zajęcia z nauk pomocniczych historii – paleografii, sfragistyki i heraldyki) i prof. Aleksandrem Kossowskim (3, w tym proseminarium historyczne). W sesji wiosennej, tzn. na koniec roku akademickiego, zdał egzamin pt. *Z nauk pomocniczych historii. Zasady metody badań historycznych, podstawowe wiadomości z nauk pomocniczych oraz źródeł historycznych w zakresie historii Polski*. Nie podano nazwiska egzaminatora, ale specjalistą w tym zakresie był prof. L. Białkowski⁹. W pierwszej połowie 1936 r. (do maja, a więc będąc na I roku studiów) był prezesem Koła Historyków Studentów KUL¹⁰. W roku akademickim 1936/1937 ks. A. Murat był studentem II roku. Uczęszczał na 10 przedmiotów objętych programem studiów oraz lektorat z języka obcego nowożytnego innego niż na maturze – wybrał niemiecki. Zaliczył również

madził niezbędną dokumentację, w tym zgodę biskupa na podjęcie studiów (dokumentu takiego nie ma jednak w jego aktach studenckich, ale taką zgodę musiał uzyskać), a na początku nowego tygodnia wniósł podanie o przyjęcie na studia, które zostało pozytywnie rozpatrzone 25 października (piątek). AUKUL, sygn. H 3913, Pismo do Komisji Immatrykulacyjnej, npg.; *Skład osobowy, spis wykładów i instytucyj Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w roku akad. 1935/1936*, Lublin [b.r.], s. 1.

⁸ Ponieważ KUL nie był wówczas dotowany z budżetu państwa, studenci wnosili opłaty. Ksiądz A. Murat na I i II roku studiów zapłacił w III trymestrze nauki za egzamin (wpisano jako opłata za czesne): odpowiednio 50 i 35 zł. Na III roku studiów w III trymestrze wniósł opłatę za czesne 35 zł, jednak brak uwag, że to opłata za egzamin (choć mogła ona być także z tego tytułu, ale tego nie odnotowano). Na ostatnim IV roku studiów w II trymestrze nauki zapłacił 2,50 zł oraz w III trymestrze 35 zł (prawdopodobnie za egzamin) oraz 15 zł za dyplom magisterski. Przez cały okres studiów nie pobierał żadnych stypendiów, ponieważ nie ma o tym żadnych adnotacji na karcie opłat. AUKUL, sygn. H 3913, [Karta opłat studenckich ks. A. Murata], npg.

⁹ AUKUL, sygn. H3913, Karta wpisowa studenta wydziału humanistycznego [sic!] Księdza Aleksandra Murata, rok akademicki 1935/36, npg.; tamże, Pismo ks. A. Murata do Komisji Egzaminacyjnej Wydziału Humanistycznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, 30 maja 1936 r., npg.; *Skład osobowy [...] 1935/1936*, s. 36-37.

¹⁰ J.K. CYBULAK, *Grupa historyczna i Koło Historyków Studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym (1919-1939)*, [w:] *Koło Naukowe Historyków Studentów KUL 1919-2004. Księga Jubileuszowa*, red. E.M. Ziółek, Lublin: TN KUL 2004, s. 23; G. KAROLEWICZ, *Murat Aleksander ks.*, s. 80; W. WYSZOWADZKI, K. TYLISZCZAK, R. SZCZODROWSKI, *Polska Misja Katolicka*, cz. 3, s. 438.

8 przedmiotów nieobjętych programem studiów – z filozofii (2), psychologii (3, w tym seminarium) i pedagogiki (3, w tym seminarium). Z przedmiotów historycznych uczestniczył w zajęciach prof. L. Białkowskiego (5, w tym seminarium), prof. A. Kossowskiego (3, w tym seminarium) i klasyków wykładających wtedy także historię starożytną – prof. Mieczysława Popławskiego i prof. Jerzego Manteuffla (2). W sesji wiosennej zdał egzamin pt. *Dzieje średniowieczne (polskie i powszechne)*, prawdopodobnie u prof. L. Białkowskiego¹¹. W kolejnym roku akademickim, 1937/1938, jako student III roku uczestniczył w dziesięciu zajęciach przewidzianych programem nauczania. W przypadku trzech innych przedmiotów zaliczył je na wcześniejszych latach studiów. Nie miał zaliczeń z jednego wykładu z psychologii i jednego z filozofii, przewidzianych wówczas w programie studiów historycznych. Można przypuszczać, że w poczet tych zajęć zaliczono mu uczestnictwo w innych z tych dyscyplin, podobnych zakresem, na I i II roku. Nie chodził już na żadne dodatkowe zajęcia. Brał udział w zajęciach prof. L. Białkowskiego (4, w tym seminarium), prof. A. Kossowskiego (2), klasyków (3) oraz ekonomisty (1). Nie uczestniczył w seminarium A. Kossowskiego, a jedynie w seminarium L. Białkowskiego. Oznacza to, że wybrał tego drugiego na promotora swojej pracy magisterskiej. W sesji wiosennej zdał egzamin pt. *Główne zasady nauk filozoficznych*, prawdopodobnie u prof. Henryka Jakubaniśa, natomiast we wrześniu (lub po rozpoczęciu nowego roku akademickiego) zaliczył egzamin pt. *Dzieje starożytne*, prawdopodobnie u prof. M. Popławskiego. Pierwszy z nich nie był egzaminem kursorycznym, ale z dodatkowej dyscypliny¹². Na ostatnim IV roku studiów, w roku akademickim 1938/1939, uczestniczył w dziewięciu zajęciach z programu studiów, a w przypadku pięciu przedmiotów zaliczył je w latach wcześniejszych. Nie uczestniczył w seminarium i jednym wykładzie A. Kossowskiego, który prawdopodobnie

¹¹ AUKUL, sygn. H3913, Karta wpisowa studenta wydziału humanistycznego [sic!] Księdza Aleksandra Murata, rok akademicki 1936/37, npg.; tamże, Pismo ks. A. Murata do Komisji Egzaminacyjnej Wydziału Humanistycznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, 5 czerwca 1937 r., npg.; *Skład osobowy, spis wykładów i instytucji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w roku akad. 1936/1937*, Lublin [b.r.], s. 38, 42. Nie uczestniczył on wówczas w jednym z wykładów prof. L. Białkowskiego. Być może był on fakultatywny.

¹² AUKUL, sygn. H3913, Karta wpisowa studenta wydziału humanistycznego [sic!] Księdza Aleksandra Murata, rok akademicki 1937/38, npg.; tamże, Pismo ks. A. Murata do Komisji Egzaminacyjnej Wydziału Humanistycznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, 9 maja 1938 r., npg.; tamże, Pismo ks. A. Murata do Komisji Egzaminacyjnej Wydziału Humanistycznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, 16 września 1938 r., npg.; *Skład osobowy, spis wykładów i instytucji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w roku akad. 1937/1938*, Lublin [b.r.], s. 38-39.

był fakultatywny. Zaliczył przedmioty u prof. L. Białkowskiego (5, w tym seminarium), prof. A. Kossowskiego (1), klasyków (1), historyków sztuki (2), a także odbył kurs obrony przeciwlotniczej i gazowej (jako element przygotowania do zbliżającej się wojny)¹³.

Przez cztery lata studiów ks. A. Murat uczęszczał także na zajęcia z filozofii, psychologii i pedagogiki. Te dwie ostatnie dyscypliny dawały mu wiedzę o zachowaniu się człowieka, a szczególnie pedagogika – o dzieciach. Świadczy to o tym, że być może po zakończeniu studiów miał prowadzić zajęcia w szkołach powszechnych i średnich. Warto też zwrócić uwagę na fakt, że protokoły z posiedzeń Rady Wydziału Nauk Humanistycznych z okresu jego studiów nie odnotowały żadnych podań wnoszonych przez niego w sprawie zaliczenia mu jakichś przedmiotów z czasów studiów seminaryjnych. Wynika z tego, że przeszedł cały program studiów uniwersyteckich bez żadnych ulg w zaliczeniach i egzaminach. Na zakończenie studiów napisał pracę magisterską pt. *Rys dziejów diecezji lubelskiej (wraz z życiorysami biskupów lubelskich w 19 i 20 wieku)* pod kierunkiem prof. L. Białkowskiego. Jej obrona odbyła się 24 czerwca 1939 r.¹⁴ Praca ta nie zachowała się ani w zbiorach Archiwum Uniwersyteckiego KUL, ani w zbiorach Biblioteki Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Lublinie. Wydaje się, że było to pierwsze opracowanie dziejów diecezji lubelskiej od chwili jej powstania, przygotowane w sposób metodyczny, jako efekt studiów uniwersyteckich. W dodatku praca została napisana pod kierunkiem archiwisty, dyrektora Archiwum Państwowego w Lublinie, a zarazem uczonego, a więc doskonale obeznanego zarówno w sposobie korzystania z archiwaliów, jak i ich zawartości, a także krytyce i analizie naukowej.

¹³ AUKUL, sygn. H3913, Karta wpisowa studenta wydziału humanistycznego [sic!] Księdza Aleksandra Murata, rok akademicki 1938/39, npg.; *Skład osobowy, spis wykładów i instytucji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w roku akad. 1938/1939*, Lublin [b.r.], s. 37-38.

¹⁴ Wiadomość e-mail z Archiwum Uniwersyteckiego KUL do G. Misiury z 5 lipca 2022 r., zbiory własne autora. W świetle tej informacji należy sprostować te podane przez G. Karolewicz (*Nauczyciele akademicki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, cz. I, wyd. 2, Lublin: RW KUL 1996, s. 116). Ksiądz A. Murat studiował do 1939, a nie do 1938 r. Magisterium zaś obronił u prof. L. Białkowskiego, a nie u prof. A. Kossowskiego, a zatem przy Katedrze Historii [Polski], a nie przy Katedrze Historii Powszechnej [Nowożytnej].

Ksiądz A. Murat publikował również teksty o tematyce historycznej na łamach diecezjalnego periodyku: *Odnalezienie starych pergaminów w Krasnymstawie*, WDL 20(1938), nr 4, s. 141-142; *Konsekracja Biskupa Sufragana Lubelskiego w 1857 r.*, WDL 20(1938), nr 10, s. 290; *Studia wyższe Duchowieństwa Lubelskiego*, WDL 20(1938), nr 12, s. 380-382.

Na ostatnim roku studiów, od 1 września 1938 r. do 4 lutego 1939 r., ks. A. Murat był również prefektem w Prywatnej Szkole Marii Papiewskiej w Lublinie. W okresie międzywojennym placówki prowadzone przez właścicielkę mieściły się przy ul. Niecałej 8, a więc w budynku należącym do KUL-u, gdzie urządzono akademik męski oraz mieszkania dla pracowników Uniwersytetu¹⁵. Mocą decyzji Rady WNH z 29 września 1938 r. został mianowany młodszym asystentem „przy katedrach historii”¹⁶. Oznacza to, że w roku akademickim 1938/1939 był pracownikiem KUL-u. Był pierwszym asystentem dla historii (nominacja Tadeusza Musiała z 1929 r. została anulowana), w dodatku wolontariuszem, co oznacza, że nie pobierał wynagrodzenia za swoją pracę¹⁷. Prawdopodobnie wyróżniał się na tle innych studentów i władze uniwersyteckie, chcąc go zatrzymać po studiach dla pracy naukowej, zaproponowały mu asystenturę na ostatnim roku studiów. Będąc studentem IV roku historii, został jednocześnie pracownikiem uczelni wyższej i prefektem w szkole. Być może ze względu na nadmiar pracy zrezygnował

¹⁵ K.A. KOŁODZIEJCZYK, Wypis z akt personalnych ks. A. Murata. Nie wiadomo jednak, o którą szkołę chodzi (być może o wszystkie), ponieważ Maria Papiewska prowadziła wówczas w Lublinie przedszkole (od 1889 r.), Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli (od 1908 r., od 1929 r. pod tą nazwą) oraz sześcioklasową szkołę powszechną (od 1918 r.). J. DOROSZEWSKI, *Papiewska Maria*, [w:] *Słownik biograficzny miasta Lublina*, t. 2, red. T. Radzik, A.A. Witusik, J. Ziółek, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 1996, s. 185-186; por. M. HAJKOWSKA, *Kształcenie wychowawczyń przedszkoli w Prywatnym Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie (1918-1939)*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 14(2019), nr 3, s. 63-73. Książd D. Pietrusiński zapisał (*Ś. P. ks. Aleksander Murat*, s. 140), że zaczął tam uczyć zaraz po święceniach kapłańskich.

¹⁶ AUKUL, Wydział Nauk Humanistycznych, sygn. 7911, Księga protokółów Rady Wydziału Nauk Humanistycznych od początku r. akad. 1928/29 [6 października 1928-30 czerwca 1945], Protokół posiedzenia z dnia 29 września 1938 r., npg.; *Skład osobowy [...] 1938/1939*, s. 19; A. WOJTKOWSKI, *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-1944*, [w:] *Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Praca zbiorowa wydana w rocznicę 50-lecia istnienia uczelni*, red. S. Kunowski, W. Müller, M. Rehowicz, Z. Sułowski, A. Wojtkowski, Lublin: TN KUL 1969, s. 86; R. BENDER, *Historia na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL (1918-1968)*, „Roczniki Humanistyczne” 18(1970), z. 2, s. 145; J.K. CYBULAK, *Grupa historyczna*, s. 19-20. Mianowano też wówczas młodszym asystentem Tadeusza Brajerskiego, późniejszego profesora Uniwersytetu.

¹⁷ A. STANOWSKI, *Spis wykładowców 1918-1939*, [w:] *Księga jubileuszowa*, s. 117; G. KAROLEWICZ, *Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925-1939*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925-1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów*, wstęp i red. G. Karolewicz, Lublin: RW KUL 1989, s. 21; G. KAROLEWICZ, *Środowisko naukowe KUL w okresie międzywojennym*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni*, red. G. Karolewicz, M. Zahajkiewicz, Z. Zieliński, Lublin: RW KUL 1992, s. 123; KAROLEWICZ, *Nauczyciele akademicy*, cz. 2, s. 148; G. KAROLEWICZ, *Murat Aleksander ks.*, s. 80; *ŚP. Ks. Aleksander Murat*, s. 470; D. PIETRUSIŃSKI, *Ś. P. ks. Aleksander Murat*, s. 140; W. WYSZOWADZKI, K. TYLISZCZAK, R. SZCZODROWSKI, *Polska Misja Katolicka*, cz. 3, s. 438.

z tego ostatniego po kilku miesiącach. Należy się zastanowić, jakie obowiązki pracownicze miał jako młodszy asystent. Skoro zapisano, że zatrudniono go „przy katedrach historii”, zatem pomagał zarówno prof. L. Białkowskiemu przy Katedrze Historii, jak i prof. A. Kossowskiemu przy Katedrze Historii Nowożytnej. Prawdopodobnie prowadził (lub raczej współprowadził) zajęcia dla młodszych studentów (I i II rok), ale informator uniwersytecki nie wymienia jego nazwiska w programie studiów. Analizując ówczesny program studiów można przypuszczać, że było to proseminarium A. Kossowskiego, gdyż w tamtym czasie tylko on prowadził takie zajęcia¹⁸. Pokazywałby wówczas swoim młodszym kolegom tajniki warsztatu historyka i zastosowania go w praktyce przy powstawaniu prac naukowych. Z pewnością wykonywał też inne prace, zlecane mu przez obu profesorów. Po obronie pracy magisterskiej nadal był pracownikiem Uniwersytetu, lecz w drugim roku jego pracy wybuchła wojna i dalsze losy księdza potoczyły się inaczej, niż to sobie zaplanował.

Warto też wspomnieć, że od początku studiów ks. A. Murat mieszkał w Konwicie Księży Studentów, znajdującym się na terenie kampusu uniwersyteckiego. Przebywał tam też w pierwszych miesiącach wojny¹⁹.

LOSY WOJENNE

W podaniu o przyjęcie na studia w 1935 r. napisał, że był „zwolniony [ze służby wojskowej] na podstawie art. 55”²⁰. Po wybuchu II wojny światowej został zmobilizowany jako kapelan wojskowy w Szpitalu Polowym w Łucku. Dostał się tam do niewoli radzieckiej 19 września 1939 r., po ataku ZSRR na Polskę dwa dni wcześniej²¹. Udało mu się stamtąd uciec (bo raczej mało praw-

¹⁸ Por. *Skład osobowy [...] 1938/1939*, s. 37, 48.

¹⁹ AUKUL, sygn. H 3913, Pismo do Komisji Immatrykulacyjnej, npg.; K.A. KOŁODZIEJCZYK, Wypis z akt personalnych ks. A. Murata; por. *Lublin w okresie okupacji (1939-1944). Na podstawie badań sądowych Miejsk[iej] Kom[isji] Badania Zbrodni Niemieckich*, oprac. R. Moszyński, L. Policha, Lublin: TN KUL 1948, s. 105.

W dokumentacji obozowej z KL Sachsenhausen zapisano, że mieszkał wówczas przy „Zgody Str. 5”, co było nazwą ulicy, przy której znajdował się Konwikt, ale funkcjonowała ona do 1937 r. Od tego roku, aż do końca lat 40., a więc także w chwili uwięzienia ks. Murata, była to ul. gen. Gustawa Orlicz-Dreszera. IPN Lu, BULu-5372-4(6)/20, s. 8.

²⁰ AUKUL, sygn. H 3913, Pismo do Komisji Immatrykulacyjnej, npg.

²¹ K. A. KOŁODZIEJCZYK, Wypis z akt personalnych ks. A. Murata; ZED, *Jubileusz księdza prałata; ŚP. Ks. Aleksander Murat*, s. 470; D. PIETRUSIŃSKI, *Ś. P. ks. Aleksander Murat*, s. 140;

dopodobne, żeby został zwolniony) i skierował się w kierunku rodzinnej Lubelszczyzny. Dotarł do Krasnegostawu, tzn. przebył około 165 km, ale z pewnością nie szedł pieszo. Znalazł się tam bowiem w czasie, gdy miasto zajmowała jeszcze Armia Czerwona (było to więc przed 28 września, ponieważ wówczas cały ten region Rosjanie przekazali Niemcom). Bliższe okoliczności, jak się znalazł w Krasnymstawie, pozostają nieznane. Wiadomo, że aresztowano go z grupą ludzi i zapędzono do podziemi tamtejszego kościoła parafialnego. Po kilku godzinach ks. Murat podjął udaną próbę wydostania się stamtąd. Na kartce z notesu napisał po rosyjsku „propustit” i następnie przyłożył do niej zwilżony odcisk stempla na kwiecie z kwestury uniwersyteckiej, by pozostał ślad pieczętki. Tak przygotowaną kartkę złożył na pół i podał wartownikowi tłumacząc, że został uwolniony. Ten spojrzawszy na kartkę ze stemplem, coś mruknął, niedbale zasalutował i wypuścił więźnia. Ksiądz Murat uchylił kapelusza i opuścił mury kościoła. Na skraju miasta zaszedł do małego domu, gdzie mieszkała rodzina nauczycielska. Tam ochłonął z wrażenia, dostał wskazówki, jak się dalej poruszać i bocznymi drogami dotarł do Piask (tzn. uszedł około 30 km). W miejscowości byli już Niemcy (a zatem najwcześniej był to początek października), więc polnymi drogami, idąc od wsi do wsi, doszedł do Lublina (kolejne 30 km). Omijając w mieście posterunki niemieckie, 10 listopada dotarł zmęczony do swojego mieszkania na pierwszym piętrze w Konwikcie²². Można zauważyć, że był bardzo wyczerpany, ponieważ sama droga z Krasnegostawu do Lublina wynosiła około 50-60 km, a on przebył ją w aż 1,5 miesiąca! Już jednak następnego dnia (11 listopada) został znowu aresztowany, tym razem przez Niemców – z grupą dwunastu profesorów, dyrektorem Konwiktu i siedmioma księżmi studentami – i uwięziony na Zamku w Lublinie²³. Przebywał tam do 20 czerwca 1940 r., a w trakcie pobytu m.in. był „badany” przez gestapo. Osadzony został w celi nr 34 lub 35 na Oddziale V²⁴. Następnie był więź-

W. WYSZOWADZKI, K. TYLISZCZAK, R. SZCZODROWSKI, *Polska Misja Katolicka*, cz. 3, s. 438-439 (zapisano tam, że był jeńcem niemieckim, co było wtedy niemożliwe).

²² H. SADAJ, *Wspomnienia 1939 r.*, [w:] *Losy pracowników i studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji niemieckiej*, oprac. J. Ziółek, [wyd. 2], Lublin: TN KUL 2009, s. 36-37. Warto zaznaczyć, że okoliczności pobytu i wyjścia z zatrzymania w Krasnymstawie zostały usunięte przez cenzurę w pierwszym wydaniu publikacji z 1983 r.

²³ M. PAWELEC, *Katolicki Uniwersytet Lubelski, jego pracownicy, absolwenci i studenci w latach 1939-1944*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-2018*, t. I: *1918-1944*, red. G. Bujak, Lublin-Warszawa: Wydawnictwo KUL – Instytut Pamięci Narodowej 2019, s. 204, 208; J. ZIÓŁEK, *Wstęp*, [w:] *Losy pracowników*, s. 14-15.

²⁴ Tak wynika ze wspomnień współwięźnia Wacława Pietraszewskiego. Wspominał on, że w celi więziony był z dwudziestoma innymi więźniami, w tym z sześcioma księżmi (m.in. ks. A. Mu-

niem obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen, gdzie dostał numer obozowy 25756. Przebywał tam do 13 grudnia 1940 r., a następnego dnia osadzono go w obozie koncentracyjnym w Dachau²⁵. Tam otrzymał numer obozowy 22404. W 1941 r. przebywał w bloku nr 26/2, w 1943 r. – nr 28, a w latach 1944-1945 – ponownie w bloku nr 26. Dnia 30 marca 1943 r. dr Waldemar Wolter, jeden z lekarzy obozowych, przeprowadził mu operację wycięcia wyrostka robaczkowego. Na początku 1944 r. leczono go na zapalenie węzłów chłonnych w ramach „eksperymentów medycznych” prowadzonych na więźniach, a więc były to bardziej tortury niż faktyczne leczenie z dolegliwości. Z obozu w Dachau został wyzwolony przez armię amerykańską 29 kwietnia 1945 r. Od 1 maja odbył obowiązkową kwarantannę, po czym udał się do Francji²⁶.

ratem i ks. prof. J. Pastuszką z KUL-u) i pastorem z Wałbrzycha. O pobycie ks. A. Murata w więzieniu na Zamku w Lublinie wspominali również ks. Adam Czuk oraz Jerzy Stupnicki, intendent Uniwersytetu. Archiwum Państwowego Muzeum na Majdanku, Akta Stowarzyszenia byłych Więźniów Zamku i Gestapo Lubelskiego, sygn. 204, ks. A. Czuk; sygn. 918, W. Pietraszewski; sygn. 1134, J. Stupnicki.

²⁵ Jego rzeczy osobiste oraz pieniądze, które miał w obozie w Sachsenhausen, przesłano we wrześniu 1941 r. do Stanisławy Walczyk, zamieszkałej przy ul. Pawiej w Lublinie. Biorąc pod uwagę informacje metrykalne można przypuszczać, że była to jego siostra.

²⁶ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, sygn. IPN GK 128/45, Konzentrationlager Dachau, t. 3, s. 51; tamże, sygn. IPN GK 165/330, Kartoteka imienna więźniów narodowości polskiej przebywających w obozie KL Dachau, npg.; IPN Lu, BULu-5372-4(6)/20, Pismo wraz z załącznikami – wydruki z bazy Arolsen Archives. Muzeum Martyrologii „Pod Zegarem”, Karta A. Murata; K.A. KOŁODZIEJCZYK, Wypis z akt personalnych ks. A. Murata (tam, za „wyciągiem z Komunikatu dla Księży Konfratrów Stowarzyszenia Kapłanów Polskich w Wielkiej Brytanii z dnia 30.04.1984 r.”, błędnie podano, że do 12 grudnia 1940 r. przebywał w obozie koncentracyjnym w Oranienburgu); M. KOWAL, *Środowisko historyczne Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1939-1945*, [w:] *Koło Naukowe*, s. 31-32, 36; ZED, *Jubileusz księdza pralata; ŚP. Ks. Aleksander Murat*, s. 470; D. PIETRUSIŃSKI, *Ś. P. ks. Aleksander Murat*, s. 140-141; G. KAROLEWICZ, *Nauczyciele akademicy*, cz. 2, s. 148; G. KAROLEWICZ, *Murat Aleksander ks.*, s. 80; W. WYSZOWADZKI, K. TYLISZCZAK, R. SZCZODROWSKI, *Polska Misja Katolicka*, cz. 3, s. 438-439; por. W. JACEWICZ, J. WOŚ, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*, z. 3: *Wykaz duchownych zmarłych, zamordowanych lub represjonowanych przez okupanta w archidiecezjach gnieźnieńskiej, krakowskiej i lwowskiej oraz diecezjach katowickiej, kieleckiej, lubelskiej i w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu*, Warszawa: ATK 1978. O przewiezieniu ks. Murata z Zamku Lubelskiego do Sachsenhausen, a następnie do Dachau, wspominają także relacje świadków: P. KAŁWA, *Protokół z przesłuchania świadka...*, [w:] *Losy pracowników*, s. 45; A. KOSSOWSKI, *Odpowiedzi na ankietę Miejskiej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Lublinie. Fragment*, [w:] tamże, s. 70; J. RYBCZYK, *Relacje za okres od wczesnej wiosny 1939 r. do końca wojny 1945*, [w:] tamże, s. 145. W opracowaniach polonijnych, ale także np. u G. Karolewicz (*Nauczyciele akademicy*, cz. 2, s. 148) często się spotyka błędną informację, że z Zamku Lubelskiego został przewieziony do obozu koncentracyjnego w Oranienburgu, w rzeczywistości – do obozu koncentracyjnego w Dachau.

W Dachau, oprócz przeprowadzanych „operacji”, zakażano go flegmoną (ropowicą), której ślady miał do końca życia. Dwukrotnie też uniknął śmierci w komorze gazowej. Pierwszy raz, kiedy przebywał w bloku inwalidzkim nr 27 (trudno zweryfikować, w jakim czasie), z którego nikogo nie wypuszczano do izby chorych na leczenie. Ksiądz Murat jednak został tam odesłany, a trzy dni później wszyscy więźniowie z tego bloku (600 osób) zginęli w komorze gazowej. Drugim razem przebywał w pierwszej izbie bloku inwalidzkiego nr 24, przez przeoczenie arbeitsführera, a 1 lutego 1942 r. został skierowany do pracy w stolarni, co też się nigdy nie zdarzało tamtejszym więźniom. W lutym wszyscy inwalidzi (ok. 250 osób) również zostali zagazowani²⁷.

POBYT WE FRANCJI

Po wyzwoleniu z obozu koncentracyjnego nadal był żołnierzem, w stopniu kapitana. Nie dostał rozkazu o zdemobilizowaniu, a więc podlegał służbie wojskowej i czekał na dalsze dyspozycje. Zameldował się 29 maja 1945 r.²⁸ we Francji w Wojsku Polskim, gdzie został kapelanem. Najpierw w Sorgue koło Awinionu, a 22 listopada 1945 r., z polecenia ks. Wojciecha Rojka z Nicei, został mianowany kapelanem Polaków w Marsylii i jej okolicach, na okres swojego tam pobytu. Mieszkał wówczas w Hotelu Scribe przy 93 rue de Rome, czyli nie miał stałego miejsca zamieszkania. Potem był jeszcze kapelanem w Lyonie i Calais. Widać więc, że nie załamały go doświadczone przeżycia wojenne, skoro aktywnie się udzielał w różnych miejscach. W tym czasie wspominał także, że przymusowa dieta obozowa sprawiła, że wyleczył kamicę nerkową i „wrócił zupełnie do zdrowia”. Podczas studiów, gdy miewał ataki, „wył z bólu”, aż słyhać go było w całym Konwiktie²⁹. Chciał kontynuować swoją karierę naukową, która została przerwana wybuchem II wojny światowej. Ksiądz Marian Dąbrowski 2 grudnia 1946 r. poinformował go, że został odkomenderowany na studia, a także do obozu studenckiego w Lille. Mieszkał wówczas w Paryżu przy 5 rue des Irlandais. Pismo to było tylko formalnością, ponieważ edukację rozpoczął już 1 października tego roku. Trwała ona do 1 grudnia 1947 r., więc ks. A. Murat miał wtedy

²⁷ K.A. KOŁODZIEJCZYK, Wypis z akt personalnych ks. A. Murata.

²⁸ Taka data widnieje na karcie powojennej. Nie może być jednak pewna, skoro zapisano tam także, że do KL Sachsenhausen trafił 19 czerwca 1940 r. (w rzeczywistości dzień później), a do KL Dachau 15 grudnia tego roku (w rzeczywistości 14 grudnia). IPN Lu, BULu-5372-4(6)/20, Pismo wraz z załącznikami – wydruki z bazy Arolsen Archives, [Karta A. Murata, 1958 r.], s. 74-75.

²⁹ J. RYBCZYK, *Relacje*, s. 137; M. KOWAL, *Środowisko historyczne*, s. 31-32.

35-36 lat. Studiował historię sztuki w École du Louvre (Institut de l'art et d'Archéologie), a także archiwistykę i bibliotekarstwo w École Nationale des Chartres na Sorbonie. Ponadto uczęszczał tam na wykłady z paleografii i heraldyki. Po tych studiach odbył także trzymiesięczną praktykę w archiwach państwowych³⁰. Podjął więc studia w szkołach wyższych Paryża. Posiadając wykształcenie historyczne, uzupełnił je w zakresie archiwistyki, bibliotekarstwa, muzeów kościelnych oraz nauk pomocniczych historii, a następnie odbył staż naukowy.

Warto jeszcze dodać, że o ile rodzina wysyłała do niego wiadomości do Dachau, o tyle nie wiedziała, jakie były jego losy po uwolnieniu. W dniu 19 września 1946 r. jego brat Jan, zamieszkały w Warszawie przy ul. Solec, wysłał zapytanie do władz UNRRA-y o przysłanie informacji na ten temat. W odpowiedzi podano mu francuski adres księdza, a po szczegóły odesłano go do Polskiej Misji Katolickiej we Francji³¹.

DUSZPASTERSTWO W WIELKIEJ BRYTANII

Niedługo po zakończeniu nauki, 10 maja 1948 r.³², ks. A. Murat znalazł się na terytorium Wielkiej Brytanii. Dostał się tam razem z Polskimi Siłami Zbrojnymi. Ksiądz Józef Rybczyk wspominał, że jeszcze we Francji ks. Murat mówił mu, iż „zdecydował się nie wracać do kraju, był kapłanem w dywizji gen. Władysława Andersa”³³. Przebywał więc w szeregach II Korpusu Polskiego, który w 1946 r. został przeniesiony na teren Wielkiej Brytanii. Ksiądz A. Murat wyjechał tam dwa lata później i został wówczas zdemobilizowany. Prawdopodobnie, jak wielu kapłanów, bał się wrócić do Polski pod rządami komunistów. Odstraszające było to, że pomimo nawoływania

³⁰ Archiwum Polskiej Misji Katolickiej we Francji, sygn. PV.171, Murat Aleksander (Lublin), Pismo Rektora PMK do ks. A. Murata, Paryż, 22 listopada 1945 r., nr 3303415; tamże, Pismo ks. M. Dąbrowskiego do ks. A. Murata, Paryż, 2 grudnia 1946 r., nr 4493/46; K.A. KOŁODZIEJCZYK, Wypis z akt personalnych ks. A. Murata; ZED, *Jubileusz księdza prałata; ŚP. Ks. Aleksander Murat*, s. 470; D. PIETRUSIŃSKI, *Ś. P. ks. Aleksander Murat*, s. 141; G. KAROLEWICZ, *Nauczyciele akademicy*, cz. 2, s. 147-148; G. KAROLEWICZ, *Murat Aleksander ks.*, s. 80; W. WYSZOWADZKI, K. TYLISZCZAK, R. SZCZODROWSKI, *Polska Misja Katolicka*, cz. 3, s. 439.

³¹ IPN Lu, BULu-5372-4(6)/20, Pismo wraz z załącznikami – wydruki z bazy Arolsen Archives, *Pismo J. Murata do UNRRA*, [b.m.], 19 września 1946 r., s. 78.

³² Taka data widnieje na wspomnianej wcześniej karcie powojennej. Nie jest jednak pewna, choć prawdopodobna, ponieważ w wielu opracowaniach powtarza się miesiąc maj. IPN Lu, BULu-5372-4(6)/20, Pismo wraz z załącznikami – wydruki z bazy Arolsen Archives, s. 74-75; ZED, *Jubileusz księdza prałata*.

³³ J. RYBCZYK, *Relacje*, s. 137.

prymasa Augusta Hlonda o powrót do diecezji tych księży, którzy nie mieli ku temu przeszkód, niektórzy z nich zostali aresztowani za działalność wojenną. Los taki spotkał np. ks. Zygmunta Kaczyńskiego³⁴.

Według monografii Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii, ks. A. Murat przybył na Wyspy Brytyjskie już 17 kwietnia 1948 r. i zamieszkał w Castleton Camp koło Cardiff w południowej Walii. W październiku tego roku przeniósł się do tego miasta. Był pierwszym duszpasterzem Polonii na terenie Walii, a zatem założycielem Polskiej Misji Katolickiej (PMK) w Cardiff. W czerwcu 1949 r. zakupił Dom Kombatanta przy 12 Edington Avenue od Koła Stowarzyszenia Polskich Kombatantów, skąd kierował pracą duszpasterską do 14 września 1951 r. Wtedy został skierowany do Swindon, gdzie przebywał dwa lata. Zamienił się posadami z ks. Bolesławem Dzudzewiczem, który był założycielem tamtejszej PMK. Ksiądz Murat kontynuował w Swindon dzieło swojego poprzednika, mimo braku budynku kościoła i struktur parafialnych. Zarówno ks. Dzudzewicz, jak i ks. Murat, byli założycielami polskiej parafii w tym mieście³⁵.

Od września 1953 r. został proboszczem w polskiej parafii w Leicester. Był tam drugim duszpasterzem, po ks. Edwardzie Frąckowiaku, również byłym kapelanie wojskowym. Zamieszkał w wynajętym mieszkaniu przy 53 Lyme Road, a następnie we własnym – przy 5 Brightside Road³⁶. Zjednywał sobie parafian dobrocią, uczynnością i zaangażowaniem w pracę z młodzieżą. Za jego czasów prezes Komitetu Parafialnego Florian Kotowicz zaczął wydawać parafialne pismo pt. „Nasze Wiadomości”, później „Nowiny Polskiej Wspólnoty Katolickiej w Leicester”. Wielką zasługą duszpasterza było to, że w 1964 r. zakupił od metodystów budynek kościelny przy Melbourne Road, który odpowiednio zaadaptował i przerobił na świątynię katolicką, nadając

³⁴ W. WYSZOWADZKI, *Wkład ks. infulata Władysława Staniszewskiego (1901-1989) w powstanie i rozwój Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii*, red. nauk. J.K. Przybyłowski, T. Skoczek, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Muzeum Niepodległości 2020, s. 100-111; W. WYSZOWADZKI, K. TYLISZCZAK, R. SZCZODROWSKI, *Polska Misja Katolicka*, cz. 3, s. 279-282 [biogram ks. Z. Kaczyńskiego].

³⁵ K.A. KOŁODZIEJCZYK, Wypis z akt personalnych ks. A. Murata; ZED, *Jubileusz księdza prałata; Ś.P. Ks. Aleksander Murat*, s. 470; D. PIETRUSIŃSKI, *Ś. P. ks. Aleksander Murat*, s. 141; G. KAROLEWICZ, *Nauczyciele akademicy*, cz. 2, s. 148; G. KAROLEWICZ, *Murat Aleksander ks.*, s. 80; W. WYSZOWADZKI, *Wkład ks. infulata*, s. 331, 334; W. WYSZOWADZKI, K. TYLISZCZAK, R. SZCZODROWSKI, *Polska Misja Katolicka*, cz. 2: *Historie wspólnot parafialnych*, s. 167, 177, 662, 668; tamże, cz. 3, s. 161-164, 439; por. K. SWORD, *Problemy adaptacji i duszpasterstwa Polaków w Wielkiej Brytanii 1945-1950* („Studia Polonijne” 10(1986), s. 284), gdzie wymieniono ks. A. Murata jako duszpasterza w 1950 r. w Cardiff.

³⁶ Por. *Duszpasterstwo polskie w świecie. Informator 1970*, Paris: Société d'Éditions Internationales, 1970, s. 67.

jej polski charakter. Od końca 1956 r. zaczęła się korespondencja w tej sprawie z biskupem Nottingham Edwardem Ellisem, który najpierw nie popierał pomysłu zakupu budynku, ale dał się przekonać na początku 1964 r. Mimo takiej postawy, parafianie już w latach pięćdziesiątych zaczęli szukać odpowiedniego obiektu, co zakończyło się wspomnianym zakupem. Budynek ten 12 czerwca 1965 r. został poświęcony pod wezwaniem św. Pawła Apostoła przez bp. Władysława Rubina, delegata prymasa Polski dla duszpasterstwa emigracyjnego, w obecności bp. E. Ellisa i ks. inf. Władysława Staniszewskiego, rektora PMK w Anglii i Walii (1938-1974). Kościół mógł pomieścić 600-700 wiernych. Przeniesiono tam obraz Matki Bożej Częstochowskiej, który od 4 września 1949 r. przebywał w angielskiej świątyni Holy Cross, gdzie do tej pory modlili się tamtejsi Polacy. Otwarto też Polski Ośrodek Parafialny w przyległym budynku przy Dale Street, z klubem i barem, salą teatralną i restauracją. Mógł on pomieścić 220 osób. Utworzono przy nim Koło Różańcowe, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej oraz Sekcję Charytatywną, które miały tam swoje siedziby. Znajdowały się także pomieszczenia dla harcerzy i Parafialnej Szkoły Sobotniej. Obchody Tysiąclecia Chrztu Polski w Leicester rozpoczęły się od pierwszego Zjazdu Członków Apostolatu Maryjnego środkowej Anglii 10-12 grudnia 1965 r., w ramach Triduum Maryjno-Milenijnego. Główne obchody urządzono 19 czerwca 1966 r. w kościele parafialnym i budynku filharmonii De Montford Hall. Udział w nich wziął ks. inf. W. Staniszewski³⁷.

W 1972 r. parafia zakupiła dom przy 1 Breedon Street, który przerobiono na plebanię. Poświęcił ją ks. A. Murat. W dniu 8 lipca 1973 r. bp Szczepan Wesoły, nowy delegat prymasa Polski dla duszpasterstwa emigracyjnego, w kościele parafialnym udzielił święceń diakonatu Andrzejowi Budzyńskiemu i Janowi Górze (późniejszemu wikariuszowi) oraz akolitatu Januszowi Tworkowi. W dniach 29-30 września tego roku obchodzono 25-lecie polskiej parafii w Leicester. Udział wzięli bp W. Rubin oraz bp E. Ellis. Wyrazem docenienia działalności ks. A. Murata było wyróżnienie go 6 marca 1968 r. przez prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego, na wniosek bp. Rubina, przywilejem noszenia rakiety i mantoletu. 15 kwietnia 1972 r. został mianowany prałatem honorowym przez papieża Pawła VI. W okresie swojej posługi w Leicester ks. A. Murat miał do pomocy kilku wikariuszy: ks. Krzysztofa

³⁷ Por. R. MIECZKOWSKI, *Zaangażowanie „polskiego Londynu” w obchody Millenium chrztu Polski w świetle prasy emigracyjnej – przyczynek do badań*, [w:] *Obchody Millenium na uchodźstwie – w 50. rocznicę*, red. R. Łatka, J. Żaryn, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW – Instytut Pamięci Narodowej 2016, s. 401-414.

Kozakiewicza (1964-1965), ks. Michała Lewandowskiego (1965-1966), ks. Bolesława Klementowskiego (1966-1967), ks. Bolesława Charzewskiego (1967-1970), ks. Krzysztofa Toporowskiego (1970-1974, 1980-1982), ks. Jana Marka Górę (1974-1977) i ks. Stefana Orła (1977-1980)³⁸. Odnotowano także niektóre jego działania duszpasterskie prowadzone poza parafią: 23-24 września 1961 r. – wygłoszenie kazania podczas mszy św. w katedrze w Nottingham dla uczestników zjazdu Akcji Katolickiej, oraz 8 września 1974 r. – wygłoszenie konferencji dla małżeństw podczas Ogólnokrajowej Polskiej Pielgrzymki Roku Świętego w sanktuarium maryjnym w Walsingham, zwanym nieformalnie Angielskim Nazaretem³⁹.

W dniu 19 listopada 1978 r. ks. Murat obchodził jubileusz 25-lecia pracy w Leicester. Odprawił wówczas mszę św. koncelebrowaną razem z ks. Ludwikiem Czyżem i ks. K. Toporowskim, którzy zabierali głos o pracy duszpasterskiej jubilata. Byli tam też obecni: ks. prał. Maksymilian Kotowski, ks. prał. Franciszek Herr, Jacek Trochim SDB i ks. S. Orzeł. Podczas nabożeństwa śpiewał chór Halka pod dyrekcją Czesława Staškiewicza. Następnie w Domu Parafialnym odbył się „Jubileuszowy Wieczorek”, zorganizowany przez Komitet Parafialny. Jego prezes S. Słomka powitał jubilata, gości i licznie przybyłych parafian. Wystąpił chór Halka, młodzież szkolna, duet skrzypcowy Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej, następnie odbyły się recytacje i tańce harcerek oraz ministrantów, a także skecze satyryczne „plotkujących ciotek”, M. Karwowskiej i ks. J. Trochima. Ksiądz F. Herr złożył jubilatowi humorystyczne życzenia, a parafianie odśpiewali *Sto lat*. Po wszystkim głos zabrał jubilat, który podziękował za zorganizowanie wieczorku⁴⁰.

Od 4 maja 1980 r. wszystkie posługi duszpasterskie spełniał wyłącznie wikariusz, ponieważ ks. Murat poważnie zachorował. We wrześniu tego roku koadiutorem w parafii został ks. K. Toporowski, wikariusz sprzed sześciu

³⁸ K.A. KOŁODZIEJCZYK, Wypis z akt personalnych ks. A. Murata; *ŚP. Ks. Aleksander Murat*, s. 471; D. PIETRUSIŃSKI, *Ś. P. ks. Aleksander Murat*, s. 141; G. KAROLEWICZ, *Nauczyciele akademicy*, cz. 2, s. 148; G. KAROLEWICZ, *Murat Aleksander ks.*, s. 80; W. WYSZOWADZKI, *Wkład ks. infulata*, s. 379; W. WYSZOWADZKI, K. TYLISZCZAK, R. SZCZODROWSKI, *Polska Misja Katolicka*, cz. 2, s. 404-408, 411; tamże, cz. 3, s. 91-92, 179-181, 309-311, 339-342, 373-377, 439-440, 475-476, 536-540, 585-590, 642-644, 672-676 [biogramy poszczególnych polskich księży pojawiających się w tekście].

³⁹ W. WYSZOWADZKI, *Wkład ks. infulata*, s. 214.

⁴⁰ ZED, *Jubileusz księdza prałata*; D. PIETRUSIŃSKI, *Ś. P. ks. Aleksander Murat*, s. 141; W. WYSZOWADZKI, K. TYLISZCZAK, R. SZCZODROWSKI, *Polska Misja Katolicka*, cz. 3, s. 138-139, 233-235, 332-334, 646-649 [biogramy poszczególnych polskich księży pojawiających się w tekście – pominięto osoby już wcześniej występujące].

lat. We wrześniu 1982 r. został jednak mianowany duszpasterzem w Bolton. Być może to wpłynęło na kolejny ruch, że 19 października 1982 r. ks. A. Murat przeszedł na emeryturę. Coraz częściej chorował, na co miały wpływ również przeżycia wojenne. Zamieszkał w Domu Spokojnej Starości w Laxton Hall, prowadzony przez Siostry Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi. Tuż przed Wielkanocą w 1984 r. dostał kolejnego udaru krwotocznego do mózgu i został przewieziony do szpitala w Peterborough, w ciężkim stanie. W Wielki Czwartek stracił przytomność. Zmarł we wtorek w oktawie Wielkanocy 24 kwietnia 1984 r. w obecności ks. Bronisława Gostomskiego. Miał 73 lata i był w 49. roku kapłaństwa. Uroczystościom żałobnym 9 maja przewodniczył abp S. Wesoły. Mszę św. koncelebrowało 42 kapłanów, w tym nowy rektor PMK, ks. prał. Karol Zieliński⁴¹, biskup diecezji Nottingham James McGuinness oraz wikariusz generalny ks. prał. Peter O'Dowd. Obecnych też było 13 kapłanów, którzy nie uczestniczyli w koncelebrze, a także licznie zgromadzeni Polacy z różnych ośrodków. Ksiądz Aleksander Murat został pochowany w kwaterze polskiej cmentarza Saffron Hill w Leicester⁴².

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Lublinie

sygn. 1846, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Końskowoli.

Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie

KOŁODZIEJCZYK K.A., Wypis z akt personalnych ks. A. Murata znajdujących się w zasobie Archiwum Archidiecezjalnego Lubelskiego pod sygnaturą Rep. 60 II b M 89, Lublin, 13 kwietnia 2022 r.

Archiwum Uniwersyteckie KUL [AUKUL]

Wydział Nauk Humanistycznych

sygn. 7911, Księga protokołów Rady Wydziału Nauk Humanistycznych od początku r. akad. 1928/29 [6 października 1928-30 czerwca 1945].

Akta osobowe studentów

sygn. H 3913, Murat Aleksander ks.

⁴¹ Ks. K. Zieliński był rektorem PMK w Anglii i Walii w latach 1974-1991. W. WYSZOWADZKI, K. TYLISZCZAK, R. SZCZODROWSKI, *Polska Misja Katolicka*, cz. 3, s. 708-711.

⁴² K.A. KOŁODZIEJCZYK, Wypis z akt personalnych ks. A. Murata; *ŚP. Ks. Aleksander Murat*, s. 471; D. PIETRUSIŃSKI, *Ś. P. ks. Aleksander Murat*, s. 141; G. KAROLEWICZ, *Nauczyciele akademicy*, cz. 2, s. 147-148; G. KAROLEWICZ, *Murat Aleksander ks.*, s. 79-80; W. WYSZOWADZKI, K. TYLISZCZAK, R. SZCZODROWSKI, *Polska Misja Katolicka*, cz. 2, s. 408; tamże, cz. 3, s. 207-209, 440-441 [biogramy poszczególnych polskich księży pojawiających się w tekście – pominięto osoby już wcześniej występujące].

- Archiwum Polskiej Misji Katolickiej we Francji
sygn. PV.171, Murat Aleksander (Lublin).
- Archiwum Państwowego Muzeum na Majdanku
Akta Stowarzyszenia byłych Więźniów Zamku i Gestapo Lubelskiego
sygn. 204, ks. A. Czuk.
sygn. 918, W. Pietraszewski.
sygn. 1134, J. Stupnicki.
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
Oddział w Warszawie
sygn. IPN GK 128/45, Konzentrationlager Dachau, t. 3.
sygn. IPN GK 165/330, Kartoteka imienna więźniów narodowości polskiej przebywających
w obozie KL Dachau.
- Oddział w Lublinie
sygn. BULu-5372-4(6)/20, Pismo wraz z załącznikami – wydruki z bazy Arolsen Archives.
- Muzeum Martyrologii „Pod Zegarem” [Lublin]
[b. sygn.] Karta A. Murata

Źródła drukowane

- Czynności Biskupie, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 16(1934), nr 3, s. 115.
- Duszpasterstwo polskie w świecie. Informator 1970, Paris: Société d’ ditions Internationales, 1970.
- KALWA P., Protokół z przesłuchania świadka..., [w:] Losy pracowników i studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji niemieckiej, oprac. J. Ziółek, [wyd. 2], Lublin: TN KUL 2009, s. 44-46.
- KOSSOWSKI A., Odpowiedzi na ankiet  Miejskiej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Lublinie. Fragment, [w:] Losy pracowników i studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji niemieckiej, oprac. J. Ziółek, [wyd. 2], Lublin: TN KUL 2009, s. 69-72.
- RYBCZYK J., Relacje za okres od wczesnej wiosny 1939 r. do końca wojny 1945, [w:] Losy pracowników i studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji niemieckiej, oprac. J. Ziółek, [wyd. 2], Lublin: TN KUL 2009, s. 131-152.
- SADAJ H., Wspomnienia 1939 r., [w:] Losy pracowników i studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji niemieckiej, oprac. J. Ziółek, [wyd. 2], Lublin: TN KUL 2009, s. 35-37.
- Skład osobowy, spis wykładów i instytucji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w roku akad. 1936/1937, Lublin, b.r.
- Skład osobowy, spis wykładów i instytucji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w roku akad. 1937/1938, Lublin, b.r.
- Skład osobowy, spis wykładów i instytucji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w roku akad. 1938/1939, Lublin, b.r.
- Skład osobowy, spis wykładów i instytucji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w roku akad. 1935/1936, Lublin, b.r.
-  wi cenia kapłańskie, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 17(1935), nr 6-7, s. 236-237.
- Uroczystości ku czci  w. Tomasza, WDL 14(1932), nr 3, s. 87-88.
- Z Seminarjum Duchownego, WDL 14(1932), nr 8, s. 270.

Z Seminarjum Duchownego, WDL 16(1934), nr 2, s. 66.

Czynności Biskupie, WDL 16(1934), nr 3, s. 115.

Zbiory własne autora

Wiadomość e-mail z Archiwum Uniwersyteckiego KUL do G. Misiury z 5 lipca 2022 r.

Opracowania

BENDER R., Historia na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL (1918-1968), „Roczniki Humanistyczne” 18(1970), z. 2, s. 141-159.

CYBULAK J.K., Grupa historyczna i Koło Historyków Studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym (1919-1939), [w:] Koło Naukowe Historyków Studentów KUL 1919-2004. Księga Jubileuszowa, red. E.M. Ziółek, Lublin: TN KUL 2004, s. 11-25.

DOROSZEWSKI J., Papiewska Maria, w: Słownik biograficzny miasta Lublina, t. 2, red. T. Radzik, A.A. Witusik, J. Ziółek, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 1996, s. 185-186.

HAJKOWSKA M., Kształcenie wychowawczyń przedszkoli w Prywatnym Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli Marii Papiewskiej w Lublinie (1918-1939), „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 14(2019), nr 3, s. 63-73.

JACEWICZ W., Woś J., Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945, z. 3: Wykaz duchownych zmarłych, zamordowanych lub represjonowanych przez okupanta w archidiecezjach gnieźnieńskiej, krakowskiej i lwowskiej oraz diecezjach katowickiej, kieleckiej, lubelskiej i w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu, Warszawa: ATK 1978.

KAROLEWICZ G., Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925-1939, [w:] Katolicki Uniwersytet Lubelski w latach 1925-1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów, wstęp i red. G. Karolewicz, Lublin: RW KUL 1989, s. 11-67.

KAROLEWICZ G., Lublinianie w gronie nauczycieli akademickich KUL (1918-1939), [w:] Ku prawdzie w miłości. Księga pamiątkowa poświęcona Księdzu Biskupowi Profesorowi Janowi Śrutwie, red. S. Koczwarą, Lublin: Wydawnictwo KUL 2002, s. 189-198.

KAROLEWICZ G., Murat Aleksander ks., [w:] Encyklopedia 100-lecia KUL, t. II, red. E. Gigilewicz [i in.], Lublin: Wydawnictwo KUL 2018, s. 79-80.

KAROLEWICZ G., Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym, cz. 2: Biogramy, Lublin: RW KUL 1994, s. 147-148.

KAROLEWICZ G., Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym, cz. I, wyd. 2, Lublin: RW KUL 1996.

KAROLEWICZ G., Środowisko naukowe KUL w okresie międzywojennym, [w:] Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni, red. G. Karolewicz, M. Zahajkiewicz, Z. Zieliński, Lublin: RW KUL 1992, s. 115-153.

KOWAL M., Środowisko historyczne Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1939-1945, [w:] Koło Naukowe Historyków Studentów KUL 1919-2004. Księga Jubileuszowa, red. E.M. Ziółek, Lublin: TN KUL 2004, s. 27-36.

Lublin w okresie okupacji (1939-1944). Na podstawie badań sądowych Miejsk[iej] Kom[isji] Badania Zbrodni Niemieckich, oprac. R. Moszyński, L. Policha, Lublin: TN KUL 1948.

- MIECZKOWSKI R., Zaangażowanie „polskiego Londynu” w obchody Millenium chrztu Polski w świetle prasy emigracyjnej – przyczynek do badań, [w:] Obchody Millenium na uchodźstwie – w 50. rocznicę, red. R. Łatka, J. Żaryn, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW – Instytut Pamięci Narodowej 2016, s. 401-414.
- MURAT A., *Odnalezienie starych pergaminów w Krasnymstawie*, WDL 20(1938), nr 4, s. 141-142.
- MURAT A., *Konsekracja Biskupa Sufragana Lubelskiego w 1857 r.*, WDL 20(1938), nr 10, s. 290.
- MURAT A., *Studia wyższe Duchowieństwa Lubelskiego*, WDL 20(1938), nr 12, s. 380-382.
- PAWELEC M., Katolicki Uniwersytet Lubelski, jego pracownicy, absolwenci i studenci w latach 1939-1944, [w:] Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-2018, t. I: 1918-1944, red. G. Bujak, Lublin–Warszawa: Wydawnictwo KUL – Instytut Pamięci Narodowej 2019, s. 191-216.
- PIETRUSIŃSKI D., Ś. P. ks. Aleksander Murat (1911-1984), „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 58(1984), nr 5-6, s. 140-141.
- STANOWSKI A., Spis wykładowców 1918-1939, [w:] Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Praca zbiorowa wydana w rocznicę 50-lecia istnienia uczelni, red. S. Kunowski, W. Müller, M. Rechowicz, Z. Sułowski, A. Wojtkowski, Lublin: TN KUL 1969, s. 105-118.
- SWORD K., Problemy adaptacji i duszpasterstwa Polaków w Wielkiej Brytanii 1945-1950, „Studia Polonijne” 10 (1986), s. 261-286.
- ŚP. Ks. Aleksander Murat, „Duszpasterz Polski Zagranicą” 35(1984), nr 3, s. 470-471.
- WOJTKOWSKI A., Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-1944, [w:] Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Praca zbiorowa wydana w rocznicę 50-lecia istnienia uczelni, red. S. Kunowski, W. Müller, M. Rechowicz, Z. Sułowski, A. Wojtkowski, Lublin: TN KUL 1969, s. 21-104.
- WYSZOWADZKI W., TYLISZCZAK K., SZCZODROWSKI R., Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii 1894-2019, cz. 2: Historie wspólnot parafialnych, Pelplin: Bernardinum 2019.
- WYSZOWADZKI W., TYLISZCZAK K., SZCZODROWSKI R., Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii 1894-2019, cz. 3: Sylwetki zmarłych kapłanów, Pelplin: Bernardinum 2019.
- WYSZOWADZKI W., Wkład ks. infułata Władysława Staniszewskiego (1901-1989) w powstanie i rozwój Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii, red. nauk. J.K. Przybyłowski, T. Skoczek, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Muzeum Niepodległości 2020.
- ZED, Jubileusz księdza prałata Aleksandra Murata, „Gazeta Niedzielną” 30(1978), nr 52.
- ZIÓŁEK J., Wstęp, [w:] Losy pracowników i studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w czasie okupacji niemieckiej, oprac. J. Ziółek, [wyd. 2], Lublin: TN KUL 2009, s. 5-25.

KSIĄDZ ALEKSANDER MURAT
– STUDENT HISTORII I DUSZPASTERZ POLONIJNY

Streszczenie

Ksiądz Aleksander Murat (1911-1984) był kapłanem diecezji lubelskiej. Jeszcze w czasie studiów historycznych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim został zatrudniony w uczelni jako młodszy asystent. Po wybuchu II wojny światowej najpierw był kapłanem wojskowym, a następnie trafił do więzienia na Zamku w Lublinie, a stamtąd do obozów koncentracyjnych w Sachsenhausen i Dachau. Tam doczekał wyzwolenia. Wyjechał do Francji, gdzie był kapłanem tam-

tejszej Polonii, a od 1948 r. osiadł w Wielkiej Brytanii. Został zapamiętany jako długoletni proboszcz polskiej parafii w Leicester.

Słowa kluczowe: duszpasterstwo; ks. Aleksander Murat; Polska Misja Katolicka we Francji; Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii; Polonia

FATHER ALEKSANDER MURAT
– STUDENT OF HISTORY AND PRIEST OF THE POLISH MIGRATION

Summary

Father Aleksander Murat (1911-1984) was a priest of the Lublin diocese. During the study of the history at The Catholic University of Lublin he was employed there as a junior assistant. After the outbreak of the World War II first he was been a military chaplain, then he was imprisoned in the Castle of Lublin and from there he sent to concentration camps in Sachsenhausen and Dachau. There he lived to see the liberation. He was gone to France where he was a chaplain of the local Polish migration and from 1948 he settled in Great Britain. He was remembered as a longtime priest of the Polish parish in Leicester.

Keywords: pastoral care; Father Aleksander Murat; Polish Catholic Mission in France; Polish Catholic Mission in England and Wales; Polish Migration